

אלוף אהרן אבישר
נשיא בית הדין הצבאי העליון

ליסודות השיפוט הצבאי

האזרחיים. אבל במידה שהלך ונדדע לו לצבא. כנושא הנשק של האומה, מעמד מיוחד — וביחוד, החל מהתקופה הנפוליאונית — הורחב בהדרגה השיפוט הצבאי על כל העבירות, אותן עברו אנשי צבא. הגוף האחד — והמופרד — של הצבא הצריך שיפוט עצמאי גם לגבי אותן עבירות הנימנות על מה שקורין „עבירות אזרחיות“, שהנאשמים בהן הם חיילים. ומכאן הסמכות המורחבת לשיפוט הצבאי, הכולל כיום בכל הצבאות את כל האנשים שבשירות צבאי פעיל, והוא דן, ללא יוצא מהכלל, בכל העבירות שעברו אנשים אלה. ובמקרים מיוחדים הוא חל גם על אזרחים.

ברם, חוקת העונשין הצבאית חייבת לא רק להעמיד את החייל תחת מרותו של משפט צבאי אחד, אלא גם להבטיח את שמירת כל האינטרסים הצבאיים. מתוך דרישות אלה נובעת חלוקה משולשת של העבירות הנדונות:

1. עבירות צבאיות מובהקות: היינו, עבירות של אנשים הנמצאים בשירות ע"י מעשים הפוגעים בחובות צבאיות כתור שכאלה.

2. עבירות נגד נכס-חוק צבאיים: בדרך כלל אלו הן עבירות נגד מערכת-ההגנה, וכושר-המגן, של הארץ, הפוגעות באינטרסים צבאיים. כל אחד ואחד — כלומר, גם אזרח, — עלול לעבור עבירות כאלו, ובמקרים כאלה נדונים גם אזרחים בבתי-דין צבאיים.

3. עבירות פליליות: עבירות שהן „כלליות“, אך נודעת להן משמעות צבאית כשהעבריין הנו איש-צבא, שהרי, בסופו של דבר, נפגעות על ידן גם חובות צבאיות, ובמיוחד — המשמעת וחובת הנהגה ההוגן.

העבירות הצבאיות המובהקות נוגעות רק לעניינים שבשירות וליחס בין הממונה לפקדיו. בקיום כללים, אפשר לחלקן ל-4 קבוצות:

א. עבירות נגד חובת הציות: — העילה היסודית של קבוצה זו היא אי-ציות, התקוממות נגד חובת קבלת המרות. העבירות החשובות ביותר בקבוצה זו הן: אי-ציות, אי-מילוי פקודה, בודד

א.

השיפוט הצבאי הנו חלק של חוקת הצבא. וחוקה זו מותנית כשלעצמה בשורת גורמים, שביניהם נציין את אורח החיים-התרבותיים והמשקיים, את מנהגיה של הארץ ומצבה הגיאוגרפי-תרבותי, ואת אופי העם.

עוד בראשית ימיו של הכוח הצבאי המאורגן, גם בהיותו עדיין פרימיטיבי למדי, היתה בו מערכת השיפוט גורם חשוב. כי מאז ומתמיד קיים סוג עבירות, הנובע מאופים המיוחד של חיי הצבא, והיה צורך לדון בהן. צורות ניהול המשפט וסוגי העונשין נשתנו והלכו במרוצת הזמן, אבל תעודתה היסודית של מערכת השיפוט-הצבאי נשארה גם כיום כפי שהיתה בזמנים עברו: הבטחת תפקידי הצבא, שמירת המשמעת, הבטחת מערכת-ההגנה וכוח-העמידה של הארץ והבטחה בפני העבירות הפליליות הכלליות הפוגעות בעניינים הצבאיים. ע"י מלוי התפקידים הנ"ל מתכוונת חוקת-העונשין הצבאית להבטיח את הליכוד הפנימי של הצבא, את כוח-המחץ שלו ואת כוונותו.

הצורך בשיפוט צבאי מיוחד, נפרד מהשיפוט האזרחי, נובע מן הנושאים המיוחדים הזקוקים לשיפוט: הצבא, המשמעת הצבאית והעניינים הצבאיים. האופי המיוחד של החובות הצבאיות, חובת-החיילים, אשר במילוי מותנה ערכו הלוחם של הצבא, הוא שגרם לעבירות מיוחדות. אשר החוק האזרחי אינו מכיר אותן, ולכן אינו יכול להגן בפניהן; ועל כן באה חוקת-העונשין הצבאית המיוחדת, אשר לה כפופים, פרט למקרים מסוימים היוצאים-מהכלל, אנשי הכוחות המזוינים בלבד. והעבירות בהן היא מטפלת הן תמיד אלו הפוגעות, בסופו של דבר, במשמעת — שהיא נפש כל צבא. חיווקה וקיומה של המשמעת הן נושא-שמירתו העיקרי של השיפוט הצבאי. בתפקיד זה, החיוני לצבא — וממילא לארץ ולעם — טמונה ההצדקה העניינית לשיפוט צבאי בכלל.

בתולדותיו של השיפוט הצבאי, המונות מאות בשנים, היו תקופות שבהן עסקו בתי-הדין הצבאיים אך ורק בעבירות נגד חובות צבאיות מפורשות, ואת הטיפול בכל שאר העבירות הניחו לבתי-הדין

או שלא בזדון, התקפה, במלים או במעשים, על הממונים, מרד והכנתו, ועבירות נגד זקיפים.

ב. שימוש לרעה בסמכות: — קבוצת עבירות זו עילתה יסודה בקוטב האחר, ביחס לקבוצה הקודמת: אסור לו לממונה לנצל לרעה את סמכותו, היות וע"י כך עלולים להתערר הפרסטיגיה שלו והמשמעת. העבירות החשובות ביותר שבקבוצה זו הן: שימוש בפקודים למטרות פרטיות, ביקוש מתנות וקבלתן, מלווה כסף מפקודים, חריגה מתחום סמכות ההענשה, חריגה מסמכות פיקדית, שימוש לרעה בסמכות לגבי פקודים, העלמת תלונות, סיכון פקודים, הכאות ואיומים על פקודים.

ג. פגיעות שירות: — על קבוצה זו נמנות פגיעות בחובות כלליות של התנהגות צבאית או בהוראות שירות כלליות, העבירות החשובות ביותר של קבוצה זו הן: אי מילוי הוראות שירות, עבירות נגד תקנות שמירה, רשלנות בשירות, שימוש לרעה בתמרים או בנשק, הפרעת סדר, שכרות, פחדנות, בריעה.

ד. פגיעה בחובות שירות — כשהעברין מבסס להתחמק מהחובה המוטלת עליו עפ"י חובות השירות, כל' — להשתמש מקריאת המולדת להתיצב לשרות ולהישאר בו. העבירות החשובות ביותר של הקבוצה הזאת הן: סירוב לשרת, איחורים והעדרות, עזיבה ללא קבלת רשות, התחלות, עריקה. עבירות נגד נכסי החוק הצבאיים כלולות בקבוצות:

א. עבירות בגידה, כגון: גילוי סודות צבאיים, בגידה במולדת מבחינה צבאית, עזרה בנשק לכוחות חוץ, פעולות של תנועת מחתרת, הפצת ידיעות מזיקות, משוא פנים לאויב וכירב. ב. החלשת כוח ההתגוננות, כגון: הסלת מום, אגנאה בקשר לחובות השירות, זלזול בחווי אספקה, סבוטגיה, סירוב לעבוד בשירותים אזרחיים העושים למען מטרות צבאיות וכירב.

ג. הפרעת הבטחון הצבאי, כגון: הסתה או פיתוי לאי ציות, הקמת איגודים עוינים למדינה והשתתפות בהם, הפרעה למלוי שירות צבאי, הפצת ידיעות כוזבות ושמעות, זיוף הוראות צבאיות וכירב.

ד. עבירות פליליות: אלו הועתקו מהחוק הפלילי האזרחי, כגון: פשעים או עבירות נגד גוף, חיים או רכוש; פגיעות בכבוד, פגיעות בחופש האישי, פעולות בלתי מוסריות, — או עבירות פליליות כגון: שוד, רצח, זיוף תעודות, ועבירות נגד ניהול

המשפט. בקבוצת עבירות זו מטפלים לפי החוק הפלילי האזרחי, בה בשעה שעל העבירות שנמנו בקבוצות הקודמות דנים לפי תקנות חוקת העונשין הצבאית.

ב.

רובו של המשפט הצבאי עוסק בעבירות צבאיות ממש. רק אנשים אשר נתנסו בעצמם בחיי צבא וספגו את האווירה הצבאית, יכולים לחדור לעומק מהותן, להבין נכונה ולדון בהן. לכן מכהנים כשופטים בבתי דין צבאיים אנשי צבא בלבד; ולשם הבטחת הצד הירידי של מערכת השיפוט נכללו בתוך המנגנון של המשפט הצבאי גם ידעיר דין אשר בכמה מן הצבאות הם משמשים כיועצים משפטיים, ואלו בצבאות אחרים — כתובעים.

אך בני שתי הקבוצות גם יחד — הן זו של אנשי צבא ללא השכלה משפטית והן זו של אזרחים ידעירים — יכולים למלא את חובתם רק אם חדרו לרוח הצבאית, הסתגלו במידה מלאה לאופי הצבא, ותפסו בשלימות את התפתחותו המסורתית. הגנת הצבא, קיום המשמעת שלו ושמירת האינטרסים הצבאיים — הם המטרה הסופית של הפעולה המשפטית הצבאית — והם הם אשר חייבים לעמוד לנגד עיניו של השיפוט הצבאי.

למעשה יכול להוודמן לכל איש צבא לכהן כשופט, היות וברוב הצבאות — וגם בצבאנו — נתקבל העיקרון שבכל בית דין יהיה לפחות שופט אחד בדרגתו של הנאשם. לכן, במשפט שהנאשם בו טוראי — יכהן טוראי כאחד השופטים.

מערכת השיפוט הצבאי כוללת את חוקת העונשין שבמסגרת חוקת העונשין המשמעתית של הקבוצה המשמעתית, שלפיה רשאי הממונה הישיר להעניש את האנשים הנתונים לפקודתו על עבירות קטנות, הנמנות על העבירות הצבאיות במובן המצומצם. הוא גם מנהל את הדיון המשפטי על כל העבירות החורגות ממסגרת חוקת העונשין המשמעתית של הקבוצה הראשונה, כן על עבירות של הקבוצות ב' וג' דלעיל.

ג.

במסגרת משפטית צבאית מקבל העונש משמעות מיוחדת. ודאי שאין לבסס את המשמעת החיילית בראש וראשונה על חוקי עונשין. כל מי שיש לו נסיון צבאי יודע, שחינוך החייל מושתת בראש וראשונה על האמון ההדדי, שצריך להיות קיים בין הממונה לבין הסרים לפקודתו. אמון זה מתבסס על הנאמנות האישית של כל פרט ופרט לעמו ומולדתו. אמון הדדי זה הוא היוצר אותה רוח

שנגדיר אותה כרוח חיילית אמיתית, ואשר היא-היא המבטיחה את התמסרות החייל לחובותיו. השמירה על הערכים החייליים, ההכרחיים לקיום הצבא, מצדיקה את השימוש בעונש.

שמירת הצבא בפני פגיעות בלתי חוקיות אלו צריכה להיות תמיד מטרתו הסופית של העונש. העונש הוא גמול על התנהגות רעה או פושעת, וכפרה על עבירות, ובה בשעה יש בו משום אזהרה לאחרים. בתוך החברה הצבאית, שגורל משותף קושר את כל חבריה בקשר אמיץ, יש בעונש צורך משום גורם מסייע לקיים בתמידות את היחידה בטהרתה, וקיבוץ ממושם של חיילים יבינהו ויצדיקה. דבר המובן מאליו הוא, שעל העונש להיות מותאם לכל מקרה ומקרה, כי רק אז יעורר הרגשה שהוא תגמול צודק.

החשיבות הרבה הנודעת לחוקת העונשין הצבאית וערכה במתן דמות בחי צבא, מחייבת להציג את שאלת העבריינות הצבאית בכללה. המדובר אינו במקרה בודד, זה או אחר, והתשובה צריכה להינתן רק על סמך הסתכלות כוללת. כי אחוז גבוה של עבריינות בתוך חיל מסוים, מסקנותיו מדאיגות. מבחינת ערכו של החיל בתור חיל, לכן יש לנהל, במסגרת השיפוט הצבאי, רישום סטטיסטי מתאים, שיאפשר

לא רק לקבוע את ערכם המוסרי של הכוחות המזוינים, אלא שיסייע להתוות את הדרך לשינויים מתאימים העלולים להידרש בחינוך החייל ובשיטת ההענשה.

ד.

מערכת החוקים הצבאיים שלנו התפתחה על יסוד מערכת השיפוט של ה"הגנה". היתה זו מערכת שיפוט של תנועת מחתרת. עם הקמת הצבא היה צורך להתאימה לעקרונות השיפוט הצבאי המקובלים. כשם שצבא ישראל לא היה קם בלי קיום ה"הגנה", כן לא היתה יכולה מערכת השיפוט הצבאי שלנו להתפתח בלי בתי-דין של ה"הגנה". את הצורות החיצוניות של המשפט הצבאי ואת שיטותיו אפשר להעתיק מצבאות שונים. אבל לעולם אל לנו להעתיק אלינו, או לחקות, את הרוח ורוח ה"הגנה" היא-היא שהובילה את צבאנו לנצחון. והיא-היא המוכרחה להשאר מושרשת במערכת השיפוט של צבאנו.

בדומה לתמורות ההכרחיות העוברות כעת על צבאנו ומוסדותיו — כן גם התמורות במערכת השיפוט הצבאי שלנו, חייבות להתבסס על מסורת ה"הגנה" ועל רוחה, אשר נוצרו והתפתחו בעבודה שקדנית של עשרות שנים.

בר"ג. פ. ס. הראר

קריאת ספרות צבאית הסטורית - כיצד?

לרשותו, לגודל המשימה ולתנאי פעולותיו. אך זעומה היא התועלת שניתן להפיק ע"י כך שפשוט קוראים בסיפור-המעשה, ובהערות המחברים, ואף אם עוק' בים על פני מפה אחרי מהלך הפעולות. הדרך המועילה ביותר היא, — תחילה לברר לעצמך, מתוך הספר, מה היה המצב ברגע נתון מסוים — ואח"כ נסה לבנות במוחך-אתה את הפתרון לבעיה המוצגת. במלים אחרות, על הלומד לנסות ולהציב עצמו במקומו של המפקד באותו מסע, כשהוא משתדל לברר, כל כמה שהדבר ניתן, מה ידע הלז על האויב, ומה היה מצב הגורמים ה"מנהלתיים". משעשית זאת, קרא הערכה ברת-סמכה — ולא חשוב איזו מאלה המצויות — על אותו מסע, וברר לעצמך האם הנך מסכים למסקנותיה, או שהנך שולל אותן. ואל-נא תשכח את הצורך לעמוד על המשמר בפני נטיה:

התביעות אותן מציגה המלחמה בזמננו, הנן כה רבות ומגוונות עד כי התפיסה של נושאים צבאיים כשלעצמם אינה יכולה להספיק עוד לקצין ה"חדש", החייב עתה להיות בעל ידיעה כללית רחבת-היקף. אך עם זאת, אין תכליתה של הקריאה המקצועית הרחבת-הידעת, פשוטו כמשמעו, או צבירת בקיאות — ותו לא. תכליתה — לרכוש את היכולת להעמיד את הידיעה לרשות פתרון של בעיות ממשיכות, ולהכשיר את המחשבה להגיב על הבלתי-צפוי. — — —

קורא, המתחיל בלימוד מסע-מלחמה מסוים, צריך שירכוש לעצמו מושג ברור על אופים ומניעיהם של הנפשות-הפועלות הראשיות; וכן — מה היתה תכ' ליתו של מסע-המלחמה, מה ההוראות ניתנו למצביא, ובאיזו מידה התאימו מקורות-היכולת, שהועמדו

